

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KARIŞIK TÜRLÜ BAĞIMLI BİRLEŞİK CÜMLE

*Alâeddin MEHMEDOĞLU**

ÖZET

Türkiye Türkçesi gramerinde birçok meselenin bilimsel kaynaklara dayalı olarak yeniden araştırılması beklenmektedir.

Bu çalışmada yardımcı cümlesi temel cümleye paralel birleşen karışık türlü bağımlı birleşik cümleler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Basit cümle, birleşik cümle, temel cümle, yardımcı cümle, bağımlı birleşik cümle, bağımsız birleşik cümle.

IN TURKEY TURKISH COMPLEX COMPOUND SPECIED DEPENDENT COMPOUND SENTENCE

ABSTRACT

In Turkey Turkish Grammer there are many problems that wait to be solved according to scientific sources.

In this text, Subordinate clause and complex specied dependent Compound Sentences that compounds main clause in a parallel way have searched.

Key Words: Simple sentence, compound sentence, main clause, subordinate clause, dependent compound sentence, complex sentence.

Türklük Biliminin son bulgularına dayanarak Türkiye Türkçesinde birleşik cümlelerin, o bakımdan “Karışık türlü bağımlı birleşik cümleler”in araştırılmasına ciddi ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Türkiye Türkçesinde birleşik cümleler yüzeysel

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: aladdin@sakarya.edu.tr

Turkish Studies

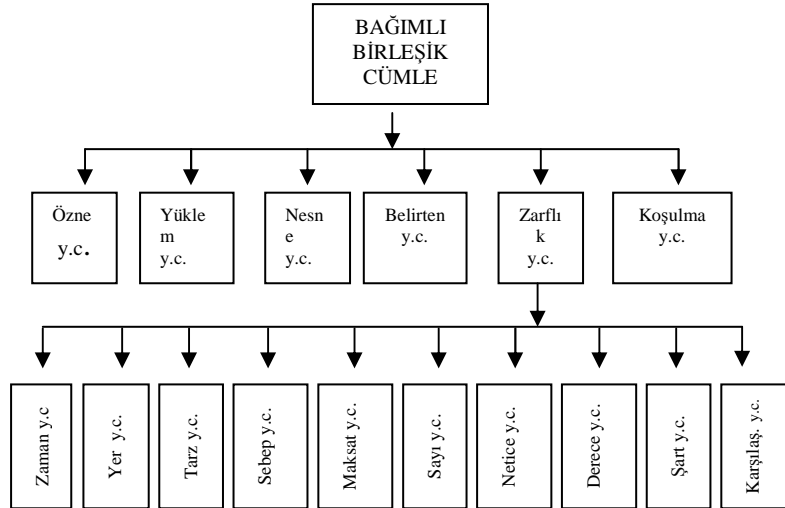
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

incelendiğinden bazen basit cümlelerle karıştırılmış ve bazen de birleşik cümle türleri üzerine yanlış değerlendirmeler yapılmıştır. Neticede birleşik cümlelerin sınırları ilmi temellere dayalı belirlenememiş, karışık türlü birleşik cümleler ve hatta karışık türlü bağımlı birleşik cümleler araştırma objesi gibi bile seçilmemiştir.

Türklük Biliminde kanıtlanmıştır ki, birleşik cümleler basit cümlelerin ilmi kanuna uygunlukla inkişafı sonucunda oluşmuştur. Daha doğrusu, basitten birleşige doğru inkişaf belirli bir zorunluluk (zaruret) neticesinde baş göstermiştir. Dilin gramer yapısının aşağı katı olan basit cümle birleşik kata doğru, yani birleşik cümleye doğru inkişaf etmiştir. Bu süreç aşamalarla şöyle gelişme göstermiştir. **1. Basit cümle; 2. Basit geniş cümle; 3. Öğeleri genişlenmiş basit cümle; 4. Bağımsız birleşik cümle; 5. Bağımlı birleşik cümle; 6. Karışık türlü bağımsız birleşik cümle; 7. Karışık türlü bağımlı birleşik cümle; 8. Temel veya yardımcı cümlelerin dönüşüme uğraması neticesinde oluşan basit cümle.**

Türkiye Türkçesi bir temel ve bir yardımcı cümleden oluşmuş bağımlı birleşik cümlelerle zengindir.

Bu, aşağıdaki şemada da açık görünmektedir.

Bir temel ve bir yardımcı cümleden oluşan bağımlı birleşik cümle, temel cümleden sonra ve önce kullanılmasına bakmayarak,

temel cümleleri bu veya diğer taraftan açıklıyor. Bazen de yardımcı cümle temel cümledeki belirgin ögeni izah ediyor¹. Örn.:

1. *Özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

Atatürk'ün dil yapısı, cümle kuruluşları ve sentaks örgüsü bakımından ele alındığında görülür ki, Türkçenin söyleyiş ve yazış biçiminin en berrak örneklerini oluşturmaktadır

(Prof. Dr. Z. Korkmaz, "Türk Dili Üzerine Araştırmalar", II.c.TDK Yay., Ankara, 1995, s.84.).

Ne tuhaf bir rastlantıdır ki, villanın sahibinin kızı olan bayan da Gazi Başkomutanı evinde misafir etmek için harekete geçmişti (Hakan Tartan, "Atatürk'ün İzmir'i", Ankara, Tüloy Yay., 2001, s.1.).

Çanağa ne doğrarsan, kaşığına o çıkar ("Atasözleri ve Değişimler sözlüğü", Yeni Baskı, "Sabah", Ankara, 1997, s.104.).

Bu ifadelerden anlaşıldı ki, millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasî, ne de irabî bir zümre değildir (Dr. M. Mehdi Ergüzel, "Ziya Gökalp", Hikmet neşriyatı, İstanbul, 2002, s.71.).

2. *Yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle: Örn. :*

Basit gerçek şu ki, Rusya üretim yapmıyor ("Yeni Şafak" gazetesi, 9 Eylül, 1998, s. 2.).

O hâlde münasip olan budur ki, biz de namazlarımızı ede edelim (M. Fatih Andı, "Ömer Seyfeddin", Şüle Yay. İstanbul, 1999, s. 118.).

Kör odur ki, düştüğü çukura bir daha düşse (Metin Yurtbaş, "Sınıflandırılmış Türk Atasözleri", Ankara, 1994, s. 77.).

Her kim İstanbul'u ve Hindistan'ı eline geçirirse, dünyanın hâkimi odur (N.F.Kısakürek, "Moskova", İstanbul, 1984, s.8.).

3. *Nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle : Örn.:*

Emin olmalısınız ki, Çanakkale Muharebesi'ni kazandıran bu yüksek ruhtur ("Türk Yurdu" Dergisi, Mart 2000, Cilt:20, Sayı:151, s. 9.)

¹ Geniş bilgi için bkz : Mehmedoğlu (Prof. Dr.), Alâeddin , "Bağımlı Birleşik Cümleler Üzerine", "Türk Dili" Dergisi, Mart 1999, Sayı:567, s.222 –229; Mehmedoğlu (Prof. Dr.)Alâeddin, "Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi", Aşyan Yay.,Adapazarı,2001,s.3-359, Mehmedoğlu (Prof. Dr.) Alâeddin, "Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine" SAÜ Rektörlük Basım Evi, Sakarya 2005,s.1-170.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Tatlı tatlı konuşurken öğrenir ki, refikası, yavrusu ile birlikte o zat da, sizin gittiğiniz yere gitmektedir (Remzi Oğuz Arık,"Meseleler", Hareket Yay., İstanbul,1974,s. 151.).

Kabul etmeliyiz ki, cihan henüz yeni Türkiye devleti hakkında ,Türkiye Cumhuriyeti hakkında da fazla aydınlanmak ihtiyacındadır (Hakan Tartan,"Atatürk'ün İzmir'i",An-kara, Tüloy Yay., 2001, s.263.).

Kim güçlüyse, onu destekliyor ("Nokta" Dergisi, 9-15 Ağustos 1998, Yıl:17, Sayı:861, s.12.).

4.Belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle : Örn.:

Bu konular öylesine eskidir ki, haklarında yazılabilecek yeni bir şey pek kalmamıştır (Yusuf Mardinli,"Şair Şeref Hanım", T.C.Kültür Bakanlığı, Ankara,1994,s.72.)

Ol öyle adam değüldür kim sana görüne... (Prof. Dr. M. Ergin,"Dede Korkut Kitabı",I, TDK Yay., Ankara, 1994, s.123.).

Hangi kitabı sordumsa, o kitaptan cevap verdi.

5.Zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle: Örn.:

Bir kaç cümle söylemişim ki, o kahrolası ses bütün dikkatleri bir daha dağıttı (Tahir Taner,"Yağmur",Nil Yay., İstanbul, 2001, s.90.).

Ertuğrul dilekçeyi o zaman yazdı ki, öğrenciler ona taraf gelirdi (Y.Akengin).

6. Tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:

Mesafeyi öyle ayarlamıştı ki, Eryiğit Bey'le Macar profesörü de duyabilecekti (Ahmet B. Ercilasun. "Gülнар", İstanbul,1998, s. 29.).

Kuzum, bu sözleri ben size nasıl öğrettimse, öyle söyleyin, sözcükler su gibi aksın (Can Gürzap, "Konuşan İnsan",2. Baskı, İstanbul,2000, s.136.).

7.Yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:

Nerede aksama varsa, orada düzenleme yapılır (Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun, "Sayı Fehmi Kuru'ya Verilen Cevap", "Türk Dili"Dergisi, Şubat 1997, Sayı:542, s.228.).

Nerede Türk varsa, oraya kadar git (R.Oğuz Türkkan, "Türkçülüğe Giriş, İstanbul,1940, s.55).

8. Sayı yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Hâlâ genç, hâlâ Hatîçesinin sevgisiyle buram buram tüten kalbi o kadar şiddetle çarptı ki, göğsünün parçalacağını sandı (Bekir Büyükarkın, "Son Akın", 3. Basım, İstanbul, 1972, s. 112.). O kadar hızlı çekmişti ki, ertesi günü bile yanıyordu (M. Fatih Andı, "Ömer seyyfeddin", Şüle Yay., İstanbul, 1999, s. 91.). O kadar terlemişti ki, her taraf su içinde kalmıştı (Bekir Büyükarkın, "Son Akın", 3. Basım, İstanbul, 1972, s. 96.).

9. *Sebep yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

Belli bir insan imajı yaratıyorum ki, onu ben seçiyorum (Prof. Dr. Necati Öner, "İnsan Hürriyeti", Ankara, 1990, s. 38.). Murat'ın babasının kılıcı yanımda kalsın ki, onun yokluğuna dayanayım (Bekir Büyükarkın, "Son Akın", 3. Basım, İstanbul, 1972, s. 319.).

And içtik ki, her fırkada son sancak,
Her bölükte son fişenk
Her neferde son keskin diş, son tırnak,
Son damla kan sana hizmet edecek.

(M.E. Yurdakul, "Ordudan Bir Ses").

10. *Maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

Büyüklerin sözünü dinleyeceksin ki, adam olasın.

Türk diliyle yazılsın ki, köylü, kentli okuyup, okuyup anlasın. Saygılı ol ki, saygı göresin. Sözün dolusunu söyle ki, dinletebilesin (Kemal Tahir, "Devlet Ana", 12. Basım, Tekin Yay., İstanbul, 1996, s. 14, 82, 86.).

11. *Derece yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

Onunla aramızda her şey o kadar (o derecede) bitmiş ki, bir kelime bile konuşmuyoruz (Peyami Safa, "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu", İstanbul, 1996, s. 77.).

Şiiri o kadar (o derece) sevdirmiş ki, anlatamam (Abdülkadir Hayber, "Günortasında Arakesme", Ankara, 1986, s. 18.).

12. *Netice yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

O kadar susamıştı ki, dili damağına yapışmıştı (Üzeyir Gündüz, "Beş Şehir", MEB Yay., İstanbul, 1995, s. 520.).

O kadar konuştu ki, aklım karıştı (Emine Işınsoy, "Çiçekler Büyür", İstanbul, 1991, s. 151.).

13. *Şart yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle. Örn.:*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Eğer dersi iyi dinlesen, iyi anlarsan.

Örn.: 14. *Karşılaştırma yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle.*

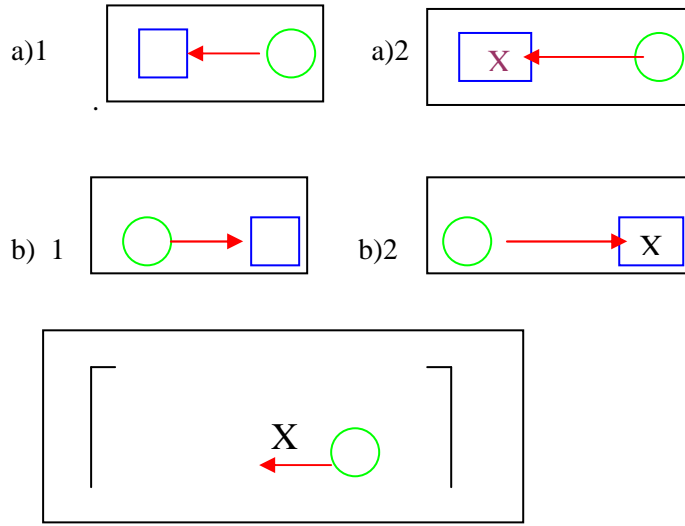
Na kadar yalvarsam da, razı edemedim.

Örn.: 15. *Koşulu yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle.*

Komşudaki düğün beni yerimden oynattı, bu da bana gerek idi.

Göründüğü gibi bir temel ve bir yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleler dilde geniş kullanılır.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Türkiye Türkçesinde karışık türlü bağımlı birleşik cümlelerden de geniş istifade edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde karışık türlü bağımlı birleşik cümleler bir kaç yolla oluşuyor.

I. Yardımcı cümlesi temel cümleye **paralel** birleşen karışık türlü bağımlı birleşik cümleler.

II. Yardımcı cümlesi temel cümleye **ardışık** birleşen karışık türlü bağımlı birleşik cümleler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

III. Yardımcı cümlesi temel cümleye *bazen paralel ve bazen de ardışık* birleşen karışık türlü bağımlı birleşik cümleler.²

**I. YARDIMCI CÜMLESİ TEMEL CÜMLEYE PARALEL
BİRLEŞEN KARIŞIK TÜRLÜ BAĞIMLI BİRLEŞİK
CÜMLELER**

1. Yardımcı cümleler temel cümleye *paralel* birleşerek, temel cümlelerin genel sorusuna cevap olur, onu bu veya diğer taraftan açıklıyor.

A. Temel cümle önce, yardımcı cümleler sonra kullanılır.

a. Yardımcı cümle temel cümlelerin genel sorusuna cevap veriyor

Temel ve yardımcı cümleler birbirine ki açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Örn.:

1. *Adil bekler ki, dayısı onu yanına alsın, işçilerin başına usta yapıversin hemen* (Sevinç Çokum, “Evlerinin Önü”, İstanbul,1993, s.77.)

2. *Bil ki, senin toprağın*

Her zaman hür kalacak

Ay yıldızlı bayrağın

Bize gölge salacak

(M.E. Yurdakul, “Ordudan Bir Ses”).

3. *Bunun içindir ki, insan yaşarken malının fazlasını iyi kullanmalı, iyilikte bulunmalı, düşkünlere yardım etmelidir* (“Atasözleri ve Değimler Sözlüğü”, Yeni Baskı, “Sabah”, Ankara, s.135).

4. Şair dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakın, dikkatli ve tasasız olmalı ki, *gezebilsin, çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin ve*

² Bu tasnif daha önce Prof.Dr.E.Z. Abdullayev tarafından yapılmıştır: Bkz:E.Z.Abdullayev,” Qarışik tipli mürekkeb cümle” (Abdullayav, E.Z., Seyidov,Y.A., Hesenov,A.Q, “Müasir Azerbaycan Dili”, Sintaksis,IV.c. Bakı, “Maarif” Neşriyatı ,1972,s.448.

dile getirebilsin (Novalis, “Fragmanlar”, Çev: Battal Arvasi, Ankara, 2002, s.16.)

5.Sanıyorduk ki, *mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacak, bir daha ona görünmeyecek, onun içine girmeyecek, bir anı bir daha yaşamayacaktır* (S.F.Abasıyanık. “ Sarnıç”,6.Baskı, YKY, İstanbul, 2004,s.11.)

Birinci örnek bir temel, iki yardımcı cümleden oluşan karışık türlü maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.

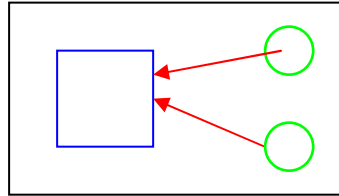
Adil bekler ki, *dayısı onu yanına alsın, işçilerin başına usta yapıversin hemen*

(Sevinç Çokum, “Evlerinin önü”,İstanbul,1993, s.77.).

Göründüğü gibi bu Karışık Türlü Maksat Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle bir temel cümleden (**Adil bekler...**) ve iki paralel kullanılan yardımcı cümleden (**1...dayısı onu yanına alsın, 2. İşçilerin başına usta yapıversin hemen**) oluşmuştur.

Bağımlı birleşik cümle içerisindeki yardımcı cümleler (*1...dayısı onu yanına alsın, 2. işçilerin başına usta versin hemen*) temel cümledeki(*Adil bekler...*) hareketin maksadını bildirir ve ne **için?** sorusuna cevap oluyor

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bu karışık türlü iki maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler isim- fiil öbeği artı *için* takısıyla (*1. dayısı onu yanına alması için, 2. hemen işçilerin başına usta yapıvermesi için*) basit cümlelerin birleşik maksat zarfı olacaktır.

Karşılaştıralım:

S N	Bir temel, iki yardımcı cümleli karışık türlü maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
	Adil bekler ki, <i>dayısı onu yanına alsın, işçilerin başına usta yapıversin hemen</i> (Sevinç Çokum, “Evlerinin Önü” İstanbul,1993,s.77.)	<i>Dayısı onu yanına alması için, hemen işçilerin başına usta yapivermesi için Adil bekler.</i>

İkinci örnek bir temel, iki yardımcı cümleli karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.

Bil ki, senin toprağın

Her zaman hür kalacak.

Ay yıldızlı bayrağın

Bize gölge salacak

(M.E..Yurdakul, “Ordudan Bir Ses”).

Bu karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle bir temel cümleden

(**Bil ...**) ve temel cümleye paralel bağlanan iki yardımcı cümleden (...1.*Senin toprağın her zaman hür kalacak, 2. Ay yıldızlı bayrağın bize gölge salacak*) meydana gelmiştir.

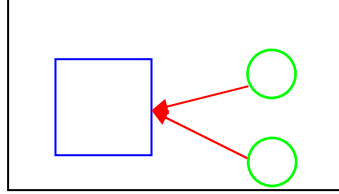
Bu yapıda bağımlı birleşik cümle içerisindeki yardımcı cümleler (...1.*Senin toprağın her zaman hür kalacak, 2.Ay yıldızlı bayrağın bize gölge salacak*) temel cümlelerin fiille (Bil..)

ifade olunan yüklemine izah edip ve temel cümlelerin genel **neyi ?** sorusuna cevap oluyor.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Bu karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbeği ile (...1.*senin toprağının her zaman hür kalacağını*, 2.*Ay yıldızlı bayrağın bize gölge salacağını*) basit cümlelerin birleşik belirtili nesnesi olacaktır.

Karşılaştıralım:

S N	Bir temel, iki yardımcı cümleli karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Bil ki, <i>senin toprağın her zaman hür kalacak</i> , <i>Ay yıldızlı bayrağın bize gölge salacak</i> (M.E.Yurdakul," Ordudan Bir ses"	<i>Senin toprağının her zaman hür kalacağını</i> , <i>Ay yıldızlı bayrağın bize gölge salacağını</i> bil.

Üçüncü örnek bir temel, üç yardımcı cümleli karışık türlü özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.Örn.:

Bunun içindir ki, insan yaşarken malının fazlasını iyi kullanmalı, iyilikte bulunmalı, düşkünlere yardım etmelidir (" Atasözleri ve Değimler Sözlüğü",Yeni Baskı, "Sabah", Ankara, s.135.).

Bu Karışık Türü Özne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle bir temel cümleden (**Bunun içindir**) ve temel cümleye paralel bağlanan üç yardımcı cümleden (*1. insan yaşarken malının fazlasını iyi kullanmalı*, *2. iyilikte bulunmalı*, *3.düşkünlere yardım etmelidir*) oluşuyor.

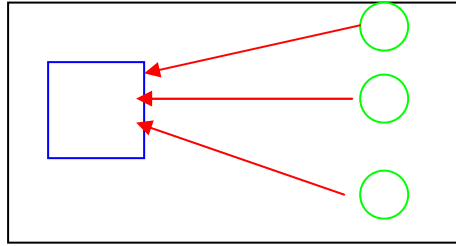
Bu karışık türlü özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledeki yardımcı cümleler (*1. insan yaşarken malının fazlasını iyi kullanmalı*, *2. iyilikte bulunmalı*, *3.düşkünlere*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

yardım etmelidir) temel cümlelerin (*Bunun içindir*) genel *ne?* sorusuna cevap olup, temel cümlede olmayan özneni açıklıyor.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur.

Bu üç özne yardımcı cümleli karışık türlü bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler basit cümlelerin isim- fiil öbeği ile ifade edilen (*1.insan yaşarken malının fazlasının iyi kullanması, 2. iyilikte bulunması, 3.düşkünlere yardım etmesi*) birleşik öznesi olacaktır.

Karşılaştıralım:

S	Karışık türlü üç özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
N	1. Bunun içindir ki, <i>insan yaşarken malının fazlasını iyi kullanmalı, iyilikte bulunmalı, düşkünlere yardım etmelidir</i> ("Atasözleri ve Değişimler Sözlüğü", Yeni Baskı,"Sabah", Ankara, s.135.).	<i>İnsan yaşarken malının fazlasının iyi kullanması, iyilikte bulunması, düşkünlere yardım etmesi</i> bunun içindir.

Dördüncü örnek karışık türlü üç maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Örn.:

Şair dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakin, dikkatli ve tasasız olmalı ki, *gezebilsin, çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin ve dile getirebilsin* (Novalis, "Fragmanlar",Çev: Battal Arvasi, Ankara, 2002, s. 16.).

Bu karışık türlü maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, bir temel cümleden (**Şair dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakin, dikkatli ve tasasız olmalı**) ve temel

Turkish Studies

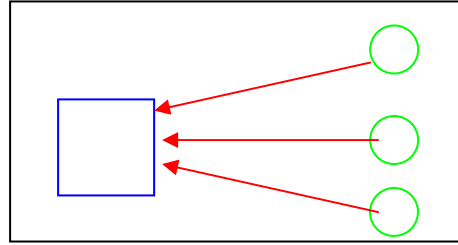
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

cümleye paralel bağlanan üç yardımcı cümleden (*1. gezebilsin, 2.çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin, 3. dile getirebilsin*) oluşuyor.

Yukarıdaki örnekte yardımcı cümleler(*1.gezebilsin, 2.çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin, 3.dile getirebilsin*) temel cümledeki

(*Şair dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakın, dikkatli ve tasasız olmalı*) hareketin maksadını bildirir ve *ne için? ne maksatla?* sorularından birine cevap oluyor.

Örnek cümleli şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur.

Bu karışık türlü üç maksat yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleyi basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler isim- fiil öbeği artı *için* takısıyla basit cümlelerin birleşik maksat zarflığı (*1. gezebilmesi için, 2.çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilmesi için, 3.dile getirebilmesi için*) olacaktır.

Karşılaştırılm:

S N	Üç maksat yardımcı cümleli karışık türlübağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Şair dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakın, dikkatli ve tasasız olmalı ki, <i>gezebilsin, çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin ve dile getirebilsin</i> (Novalis, "Fragmanlar", Çev: Battal Arvasi, Ankara, 2002, s. 16.).	<i>Gezebilmesi için, çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilmesi için ve dile getirebilmesi için</i> şair, dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakın, dikkatli ve tasasız olmalı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Beşinci örnek dört yardımcı cümleli karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Örn.:

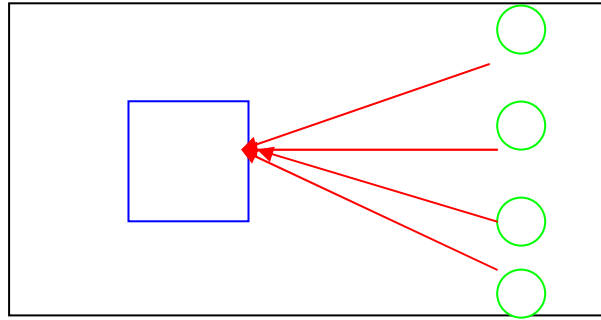
Saniyorduk ki, *mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacak, bir daha ona görünmeyecek, onun içine girmeyecek, bir anı bir daha yaşamayacaktır* (S.F.Abasıyanık “ Sarnıç”,6.Baskı, YKY, İstanbul, 2004,s.11.).

Bu nesne yardımcı cümleli karışık türlü bağımlı birleşik cümle bir temel cümleden (**Saniyorduk...**) ve temel cümleye paralel bağlanan dört yardımcı cümleden (**...1 mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacak, 2. bir daha ona görünmeyecek, 3.onun içine girmeyecek, 4. bir anı bir daha yaşamayacak**) meydana gelmiştir.

Nesne yardımcı cümleli karışık türlü bağımlı birleşik cümle içerisindeki yardımcı cümleler

(**...1. mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacak, 2.bir daha ona görünmeyecek, 3.onun içine girmeyecek, 4.bir anı bir daha yaşamayacak**) temel cümlelerin (*Saniyorduk*) fiille ifade edilen yüklemine açıklayıp ve temel cümlelerin genel **neyi ?** sorusuna cevap olur.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi ifade etmek olar.

Bir temel, dört yardımcı cümleli karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleri ile (*1. Mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacağını, 2.bir daha ona görünmeyeceğini, 3 onun içine girmeyeceğini, 4.bir anı bir daha yaşamayacağını*) basit cümlelerin belirtili birleşik nesnesi olacaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Karşılaştıralım:

S	N	
		Bir temel, dört yardımcı cümleli karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle
		Basit cümle
1.		Sanıyorduk ki, <i>mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacak, bir daha ona görünmeyecek, onun içine girmeyecek, bir anı bir daha yaşamayacaktır</i> (S.F.Abası-Yanık, "Sarnıç", 6.Baskı, YKY, İstanbul, 2004,s. 11.)
		<i>Mütemadiyen bir güzel şeyi geride bırakacağı, daha ona görünmeyeceğini, onun içine giremeyeceğini, bir anı bir daha yaşamayacağını sanıyorduk.</i>

b. Yardımcı cümle temel cümledeki belirgin ögeyi açıklıyor.

Yardımcı cümle temel cümleye **ki** açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.Örn.:

1. Türk evladı odur ki, *yurdu olan toprağı,*

Ana ırzı bilerek yad ayağa basturmaz.

Bir yabancı bayrağı

Ezan sesi duyulan hiçbir yere asturmaz

(M.E. Yurdakul,"Ya Gazi Ol, Ya Şehit")

Bütün dediğimiz odur ki, *daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olsun, tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırsın* ("Dünya Rekorları Guinness Rekorları Kitabı"(1933–1994), İstanbul, 1994,s.4.). (M.E. Yurdakul,"Ya Gazi Ol, Ya Şehit")

2. Milli egemenlik öyle bir nurdur ki, *onun karşısında taçlar ve tahtlar erir, yok olur* ("Yeni Kervan" dergisi, Temmuz-Aralık, Ankara, 1998, Yıl:1. Sayı: 5-6-7,s. 38.).

Ama öyle şeyler vardır ki, *onlar zenginlerde bulunmaz, yalnızca halkta bulunur* ("Atasözleri ve Değimler Sözlüğü",Yeni Baskı,"Sabah", Ankara, s.145.).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

O cenkleri kazan ki, *senin büyük Türk adın,*

Yedi iklim, dört bucağın içerisinde ün salsın.

Beş yüz yıllık ecdadın

Kabirlerde titreyen kemikleri öç alsın

(M.E. Yurdakul, “Ya Gazi Ol, Ya Şehit”).

3. Demem şudur ki, *şimdi cehalet zamanı geçmiştir, sen ise cahilsen, gönüne uyup gider, yanıp yanıp bir gün sönersin*(Emine Işınsoy, “Çiçekler Büyür, İstanbul,1991,s.67.).

4 Dil Kurumu öyle çalışsın ki, *radıoları olsun, televizyonları olsun, gazeteleri olsun, okulları olsun, öğretmenleri olsun, dil meselelerini halletsin*(“ Türk Dili ve Edebiyat Dergisi, Kasım 1994, Sayı:511, s. 410.).

Birinci örnekler temel cümlelerinde belirgin öğeler olan bir temel, iki yardımcı cümleden oluşan karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerdir

1. Türk evladı odur ki, *yurdu olan toprağı,*

Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırmaz.

Bir yabancı bayrağı

Ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmaz

(M.E. Yurdakul, “Ya Gazi Ol, Ya Şehit”)

Bütün dediğimiz odur ki, *daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olsun, tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırsın* (“Dünya Rekorları Guinness Rekorları Kitabı” (1933-1994), İstanbul, 1994, s.4.).

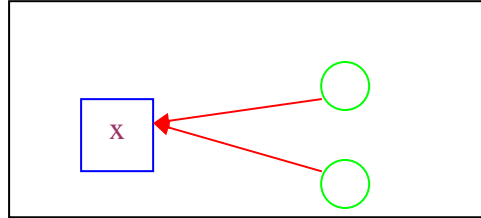
Bu karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleler bir temel cümleden ve (**1.Türk evladı odur; 2. Bütün dediğimiz odur**) temel cümleye paralel bağlanan iki yardımcı cümleden (*1.Yurdu olan toprağı, Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırmaz, 2.Bir yabancı bayrağı ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmaz; 1.daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olsun, 2.tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırsın*) oluşmuştur.

Bu yapıdaki karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümleler temel cümlelerde belirginleşmiş **odur** zamiriyle ifade olunan yüklemelerini izah eder ve **kimdir ? nedir ?** sorularına cevap olur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur.

Temel cümlesinde belirgin öge olan karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleriyle (*1.yurdu olan toprağı, Ana ırzı bilerek ayağı batırmayandır, 2.bir yabancı bayrağı ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmayandır; 1. daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olmasıdır, 2.tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırmasıdır*) basit cümlelerin birleşik yüklemi olacaktır.

Karşılaştırılm:

S N	Temel cümlesinde belirgin ögesi olan karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1	Türk evladı odur ki, <i>yurdu olan toprağı,Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırılmaz, Bir yabancı bayrağı ezan sesi duyulan hiçbir yere astırılmaz</i> (M.E. Yurdakul)	1. Türk evladı <i>yurdu olan toprağı, Ana ırzı bilerek ayağı batırmayandır, bir yabancı bayrağı ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmayandır.</i>
2.	Bütün dediğimiz odur ki, <i>daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olsun, tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırsın</i> ("Dünya Rekorları Guinness Rekorları Kitabı" (1933-1994), İstanbul,1994,s.4.).	2. Bütün dediğimiz <i>daha ilk sayısından itibaren, bu nüshaya kadar, kitabın içindekileri gerçeklerin ortaya çıkmasına kanıt olmasıdır, tartışma ve iddiaların aydınlatılmasına ivme kazandırmasıdır</i>

İkinci örnekler temel cümlelerinde belirgin ögeler olan bir temel, iki yardımcı cümleden meydana gelen karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.

1. Milli egemenlik öyle bir nurdur ki, *onun karşısında taşlar ve tahtlar erir, yok olur* ("Yeni Kervan" dergisi, Temmuz-Aralık, Ankara, 1998, Yıl:1. Sayı: 5-6-7,s. 38.).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ama öyle şeyler vardır ki, *onlar zenginlerde bulunmaz, yalnızca halkta bulunur* (“Atasözleri ve Değişimler Sözlüğü”, Yeni Baskı,”Sabah”, Ankara, s.145.).

2. O cenkleri kazan ki, *senin büyük Türk adın,*

Yedi iklim, dört bucak içerisinde ün salsın.

Beş yüz yıllık ecdadın

Kabirlerde titreyen kemikleri öç alsın

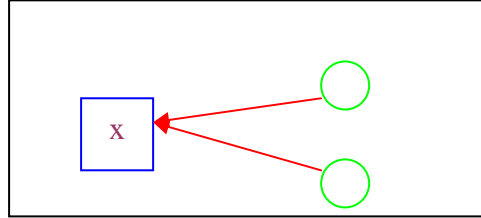
(M.E. Yurdakul, “Ya Gazi Ol, Ya Şehit”).

Bu karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleler bir temel cümleden

(**1. Milli egemenlik öyle bir nurdur; 2. Ama öyle şeyler vardır**) ve temel cümleye paralel bağlanan iki yardımcı cümleden (**...1 onun karşısında taçlar ve tahtlar erir, 2. yok olur; 1. onlar zenginlerde bulunmaz, yalnızca halkta bulunur**) oluşmuştur.

Bu yapıdaki karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümleler temel cümlelerde belirginleşmiş **öyle** zamiriyle ifade olunan belirteni izah eder ve **nasıl ?** sorusuna cevap olur.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur.

Temel cümlesinde belirgin öge olan karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleriyle (1.onun karşısında taçlar ve tahtlar eriyen, 2. yok olan; 1.onlar zenginlerde bulunmayan, 2. yalnızca halkta bulunan) basit cümlelerin birleşik belirteni olacaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Karşılaştıralım:

S	Temel cümlesinde belirgin öge olan karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
N		
1.	<p>Milli egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında taçlar ve tahtlar erir, yok olur ("Yeni Kervan" dergisi, Temmuz-Aralık, Ankara, 1998, Yıl:1. Sayı: 5-6-7,s. 38.).</p> <p>Ama öyle şeyler vardır ki, onlar zenginlerde bulunmaz, yalnızca halkta bulunur ("Atasözleri ve Değişimler Sözlüğü",Yeni Baskı,"Sabah", Ankara, s.145.).</p>	<p>1.Milli egemenlik onun karşısında taçlar ve tahtlar eriyen, yok olan nurdur.</p> <p>2. Ama onlar zenginlerde bulunmayan, yalnızca halkta bulunan şeyler vardır.</p>

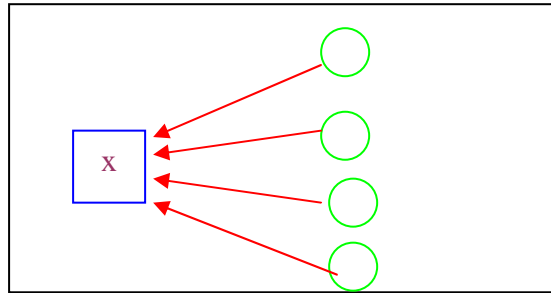
Üçüncü örnek temel cümlesinde belirgin öge olan bir temel, dört yardımcı cümleden oluşan karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Örn.:

Demem şudur ki, şimdi cehalet zamanı geçmiştir, sen ise cahilsen, gönlüne uyup gider, yanıp yanıp bir gün sönersin(Emine İşinsu," Çiçekler Büyür, İstanbul,1991,s.67.).

Bu karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle bir temel cümleden (**Demem şudur**) ve temel cümleye paralel bağlanan dört yardımcı cümleden (*...1.şimdi cehalet zamanı geçmiştir, 2.sen ise cahilsen, 3.gönlüne uyup gider, 4. yanıp yanıp bir gün sönersin*) meydana gelmiştir.

Bu karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümle temel cümlede belirginleşmiş **odur** zamiriyle kullanılan yüklemine açıklayarak, **nedir ?** sorusuna cevap olur.

Örnek cümleli şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Temel cümlesinde belirgin öge olan bu yapıdaki karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler isim- fiil öbekleriyle

(1.şimdi cehalet zamanının geçmesidir, 2.senin ise cahil olmağıdır, 3.gönlüne uyup gitmeğıdir, 4. yanıp yanıp bir gün sönmeğıdir) basit cümlelerin birleşik yüklemi olacaktır.

Karşılaştırılm:

S N	Temel cümlesinde belirgin öge olan karışık türlü yüklem yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Demem şudur ki, şimdi cehalet zamanı geçmiştir, sen ise cahilsen, gönlüne uyup gider, yanıp yanıp bir gün sönersin.	Demem şimdi cehalet zamanının geçmesidir, senin ise cahil olmağıdır, gönlüne uyup gitmeğıdir, yanıp yanıp bir gün sönmeğıdir.

Dördüncü örnek temel cümlesinde belirgin öge olan, bir temel, altı yardımcı cümleden oluşan karışık türlü tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Örn.:

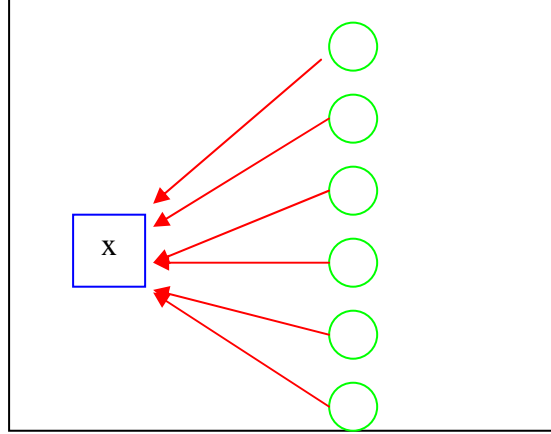
Dil Kurumu öyle çalışsın ki, radyoları olsun, televizyonları olsun, gazeteleri olsun, okulları olsun, öğretmenleri olsun, dil meselelerini halletsin ("Türk Dili ve Edebiyat Dergisi, Kasım 1994, Sayı:511, s. 410.).

Bu, karışık türlü tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle bir temel cümleden (**Dil Kurumu öyle çalışsın**) ve temel cümleye paralel olarak bağlanan altı yardımcı cümleden (...1.radyoları olsun, 2.televizyonları olsun, 3. gazeteleri olsun, 4. okulları olsun, 5. öğretmenleri olsun, 6. dil meselelerini halletsin) oluşmuştur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bu karışık türlü tarz yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledeki yardımcı cümleler (...1.radyoları olsun, 2.televizyonları olsun, 3. gazeteleri olsun, 4. okulları olsun, 5.öğretmenleri olsun, 6. dil meselelerini halletsin) temel cümledeki fiili yüklemeye ait olup, temel cümledeki hareketin nasıl icra olduğunu bildirir. Aynı zamanda yardımcı cümleler temel cümlede **öyle** işaret zamiriyle kullanılan tarz zarflığının **nasil ?** sorusuna cevap olup, onu açıklamaktadır.

Bu altı tarz yardımcı cümleli karışık türlü bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat – fiil öbeği artı **gibi** takısıyla ifade edilen (1.radyoları olan gibi, 2.televizyonları olan gibi, 3. gazeteleri olan gibi, 4. okulları olan gibi, 5. öğretmenleri olan gibi, 6. dil meselelerini halleden gibi) birleşik tarz zarflığı olacaktır.

Karşılaştırılm:

S	Altı tarz yardımcı cümleli karışık türlü bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
N		
1.	Dil Kurumu öyle çalışsın ki, <i>radyoları olsun, televizyonları olsun, gazeteleri olsun, okulları olsun, öğretmenleri olsun, dil meselelerini halletsin</i> ("Türk Dili ve Edebiyat Dergisi", Kasım 1994, Sayı:511,s.410.).	Dil Kurumu <i>radyoları olan gibi, televizyonları olan gibi, gazeteleri olan gibi, okulları olan gibi, öğretmenleri olan gibi, dil meselelerini halleden gibi</i> çalışsın.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

B.Yardımcı cümle önce, temel cümleler sonra kullanılır.

Yardımcı cümle temel cümlelerin genel sorusuna cevap oluyor.

a. Yardımcı cümle temel cümlelere **ki** açıklayıcı bağlacı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Örn.:

1.*Kapıdakiler avluya girmişlerdi* ki , Şovalye hızla döndü, Keşiş Benito'yla karşılaştı (Kemal Tahir,"Devlet Ana",12. Basım,Tekin Yay., İstanbul, 1996,s. 57.). 2. *Nitekim o anda da fazla düşünmeye lüzum görmemiş olacak* ki, geri döndü, yavaş yavaş uzaklaştı...(Bekir Büyükarkın, "Son Akın",3. Baskı, Hakan Yay.,İstanbul,1972, s.20.).3.*Sınıfa girmek üzreydim* ki,en candan arkadaşlardan biri olan Hüseyin yanıma sokuldu ve kulağıma fısıldadı(Hasan Demir, "Benim Güzel Günlerim", 1990, s.21.). 4.*Yer yerinden oynarken, Muy'un kızı kendi kendine sokularak mahallenin dar sokaklarında yapayalnız işten geliyordu* ki, önüne bir takım insanlar çıktı, kızın ağzını sıkıca kapayıp köşede bekleyen eski bir Ford'a sokup uzaklaştılar (Orhan Kemal,"Cemile" (Ahmet Kabaklı,"Türk Edebiyatı", V.İstanbul, 1994, s.352.).

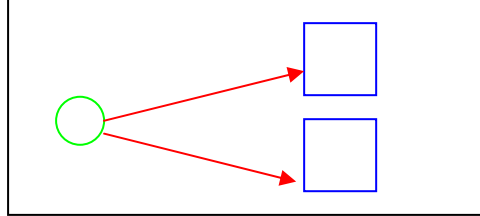
Bu dört misaldeki karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleler bir yardımcı cümleden (1. *Kapıdakiler avluya girmişlerdi*, 2. *Nitekim o anda da fazla düşünmeye lüzum görmemiş olacak* , 3. *Sınıfa girmek üzreydim*, 4.*Yer yerinden oynarken, Muy'un kızı kendi kendine sokularak mahallenin dar sokaklarında yapayalnız işten geliyordu*) ve paralel kullanılan iki temel cümleden (1.*Şovalye hızla döndü*, 2. *Keşiş Benito'yla karşılaştı*; 1. *geri döndü*, 2.*yavaş yavaş uzaklaştı*.; 1. *en candan arkadaşlardan biri olan Hüseyin yanıma sokuldu*, 2. *kulağıma fısıldadı*; 1. *önüne bir takım insanlar çıktı*, 2.*kızın ağzını sıkıca kapayıp köşede bekleyen eski bir Ford'a sokup uzaklaştılar*) meydana gelmiştir.

Temel cümleleri paralel kullanılan karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlelerdeki hareketin gerçekleşme zamanını bildirir ve temel cümlelerin genel **ne vakit?** , **ne zaman?** sorularına cevap olur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar.

Önce bir yardımcı, sonra paralel kullanılan iki temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek,yardımcı cümleler zarf-fiil öbekleriyle(1..*Kapıdakiler avluya girdikte*; 2. *Nitekim o anda da fazla düşünmeye lüzum görmedikte* , 3.*Sınıfa girmek üzereyken*, 4.*Yer yerinden oynarken, Mui'un kızı kendi kendine sokularak mahallenin dar sokaklarında yapayalnız işten gelirken*) basit cümlelerin birleşik zaman zarflığı olacaktır.

Karşılaştırılma:

S N	Önce bir yardımcı, sonra paralel kullanılan iki temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	<i>Kapıdakiler avluya girmişlerdi ki, Şovalye hızla döndü, Keşiş Benito'yla karşılaştı</i> (Kemal Tahir)	<i>1.Kapıdakiler avluya girdikte Şovalye hızla döndü, Keşiş Benito'yla karşılaştı.</i>
2.	<i>Nitekim o anda da fazla düşünmeye lüzum görmemiş olacak ki, geri döndü, yavaş yavaş uzaklaştı.</i> (Bekir Büyükarkın).	<i>2.Nitekim o anda da fazla düşünmeye lüzum görmedikte geri döndü, yavaş yavaş uzaklaştı... (Bekir Büyükarkın).</i>
3.	<i>Sınıfa girmek üzereydim ki, en candan arkadaşlardan biri olan Hüseyin yanıma sokuldu ve kulağıma fısıldadı</i> (Hasan Demir)	<i>3.Sınıfa girmek üzereyken, en candan arkadaşlardan biri olan Hüseyin yanıma sokuldu ve kulağıma fısıldadı</i> (Hasan Demir).
4.	<i>Yer yerinden oynarken, Mui'un kızı kendi kendine sokularak mahallenin dar sokaklarında yapayalnız işten geliyordu ki, önüne bir takım insanlar çıktı, kızın ağzını sıkıca kapayıp köşede bekleyen eski bir Ford'a sokup uzaklaştılar</i> (Orhan Kemal).	<i>4. Yer yerinden oynarken, Mui'un kızı kendi kendine sokularak mahallenin dar sokaklarında yapayalnız işten gelirken önüne bir takım insanlar çıktı, kızın ağzını sıkıca kapayıp köşede bekleyen eski bir Ford'a sokup uzaklaştılar</i> (Orhan Kemal).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

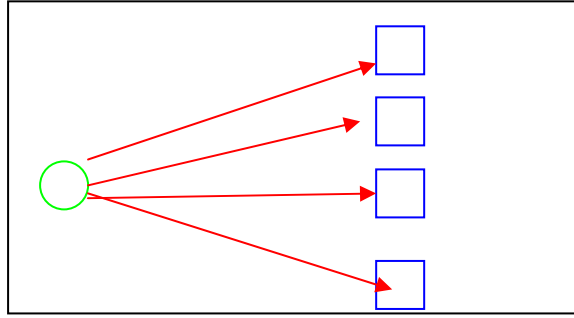
Yazı dilinde bu türde öyle karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelere rastlanılır ki, bir yardımcı ve dört temel cümleden oluşmuştur. Örn.:

Üzerine yürüdü, daha eşikten adımımı atmamıştım ki, yetişti, ulaştı bana, kulağıma yapıştı, bağırdı (Burhan Günel,” Başka Bir Yaz”, 4.Basım, Ankara,1998, s. 29.).

Bu karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, temel cümlelere paralel bağlanan iki yardımcı cümle(*1. üzerime yürümüşü, 2.daha eşikten adımımı atmamıştım*)

ve dört paralel kullanılan temel cümleden (*...1.yetiştii, 2.ulaştı bana, 3. kulağıma yapıştı, 4. bağırdı*) meydana gelmiştir.

Örnek cümleli şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bu iki yardımcı ve dört temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleli basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler zarf- fiil öbeği ile(1.*Üzerime yürüyerken, 2. daha eşikten adımımı atmamışken*) basit cümlelerin birleşik zaman zarflığı olacaktır.

Karşılaştıralım:

S N	İki yardımcı, dört temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	<i>Üzerime yürüdü, daha eşikten adımımı atmamıştım</i> ki, yetişti, ulaştı bana, kulağıma yapıştı, bağırdı (Burhan Günel, “Başka Bir Yaz”, 4.Basım,Ankara, 1998,s.29.).	<i>Üzerime yürüyerken, daha eşikten adımımı atmamışken</i> yetişti, ulaştı bana, kulağıma yapıştı, bağırdı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

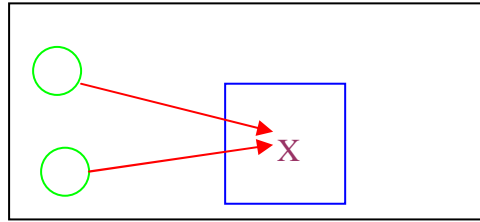
c. Yardımcı cümle temel cümleye *mi* , *mi* , *mü* sual edati ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Örn.:

1. *İyi mi yaşayacağız, kötü mü*, bu, ilgilendirmiyor (S.Eyüp-M.A.Cimcoz)².

2. *O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlay mı verdi, duyu mu verdi*, belli değil (S.F.Abasiyanık, "Semavar", 9. Baskı, YKY, İstanbul, 2004,s.66.)

Birinci örnek temel cümlesinde belirgin öge olan karışık türlü özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Bu yapı bir temel cümleye(**bu, ilgilendirmiyor**) **paralel** bağlanan iki yardımcı cümleden (*1.iyi mi yaşayacağız, 2. kötü mü...*) meydana gelmiştir.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur.

Bu örnekte yardımcı cümleler (*1. iyi mi yaşayacağız, kötü mü yaşayacağız*) temel cümledeki belirgin ögeni, daha doğrusu, bu zamiriyle ifade olunan öznenin **ne ?** sorusuna cevap verip, onu açıklıyor Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler belirtili isim tamlamalarıyla (*1.iyi yaşayacağımız , 2. kötü yaşayacağımız*) basit cümlelerin birleşik öznesi olacaktır.

Karşılaştıralım:

<u>S</u> <u>N</u>	İki yardımcı, bir temel cümleli karışık türlü özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
<u>1.</u>	<i>İyi mi yaşayacağız, kötü mü</i> , bu, ilgilendirmiyor (S.Eyüp-M.A.Cimcoz).	<i>İyi yaşayacağımız, kötü yaşayacağımız</i> ilgilendirmiyor

² **Örnek cümle** Beşir Göğüş'ün "Türkçede Cümlemsillerin Kuruluşu ve Temel Cümleciye Bağlanma Şekilleri"(Türk Dili Araş.Yıllığı Belleteni,1968,TTK Basım Evi,Ankara,1989)makalesinin 136. sayfasından götürülmüştür.

Turkish Studies

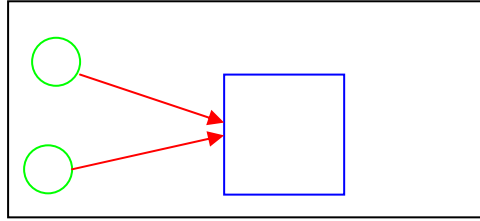
International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

İkinci örnek karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.

O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlay mı verdi, duyu mu verdi, belli değil(S.F.Abasiyanık, “Semavar”, 9. Baskı,YKY, İstanbul, 2004,s.66.)

Bu karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle, temel cümleye (**belli oldu**) paralel bağlanan iki yardımcı cümle (**1.O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlay mı verdi, 2. duyu mu verdi**) ve bir temel cümleden oluşmuştur.

Örnek cümlelerin şemasını aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bu örnekte yardımcı cümleler temel cümledeki hareketin icra zamanını bildirir ve **ne vakit? ne zaman?** sorularına cevap olur. Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler zarf-fiil öbekleriyle (1.O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlayı verdikte, 2. duyu verdikte) basit cümlelerin birleşik zaman zarflığı olacaktır.

Karşılaştıralım:

S	İki yardımcı,bir temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	<i>O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlay mı verdi, duyu mu verdi,</i> belli değil (S.F.Abasiyanık).	<i>.O zaman, Ahmet birdenbire Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi hep o babadan kalma sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlayı verdikte, duyu verdikte</i> belli oldu.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

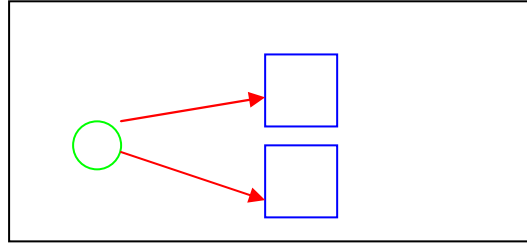
Mı, mu sual edatı ve bağımlılık tonlamasıyla öyle karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelere rastlanılıyor ki, o, bir ve ya iki yardımcı cümleden ve iki ve ya ikiden çok temel cümleden meydana gelir. Örn.:

1. *Yedeklemek için attan indin mi*, tamam, umduğun dağları da yitirdin (Kemal Tahir, “Devlet Ana” ,12. Basım, Tekin Yay., İstanbul, 1966, s.52.).

2. *Dinden bahsettiniz mi, bol keseden vaadlerde bulundunuz mu*, derhal inanır ve size reyini verir (Mehmet Kaplan,” Büyük Türkiye Rüyası”, İstanbul,1969,s.117.)

Birinci örnek karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir Bu yapı bir yardımcı cümleden (*Yedeklemek için attan indin...*) ve **paralel** kullanılan iki temel cümleden (... **1. tamam**, **2. umduğun dağları da yitirdin**) oluşmuştur.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olur:

Bu örnekte yardımcı cümle (*Yedeklemek için attan indin*) temel cümlelerdeki (...**1. tamam**, **2.umduğun dağları da yitirdin**) hareketin gerçekleşme zamanını bildirir **ve ne vakit ? , ne zaman ?** suallerinden birine cevap oluyor.

Bir yardımcı, iki temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle zarf- fiil öbeği ile (*Yedeklemek için attan indikte*) basit cümlelerin birleşik zaman zarfılığı olacaktır.

Karşılaştıralım:

S	Bir yardımcı, iki temel cümleli karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
N		
1.	<i>Yedeklemek için attan indin mi</i> , tamam, umduğun dağları da yitirdin (K. Tahir, “ Devlet Ana”, 12. Basım, İstanbul, 1966,s.52.).	<i>Yedeklemek için attan indikte</i> tamam, umduğun dağları da yitirdin.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

--	--	--

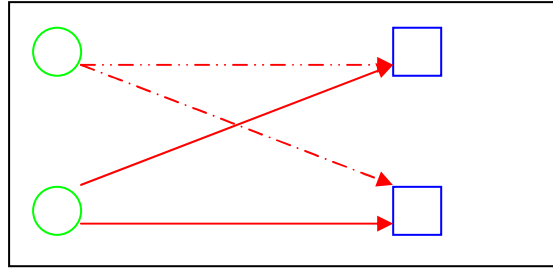
İkinci örnek iki paralel temel cümleye, paralel bağlanan iki yardımcı cümleden oluşan karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Örn.:

.Dinden bahsettiniz mi, bol keseden vaadlerde bulundunuz mu, derhal inanır ve size reyini verir (Mehmet Kaplan," Büyük Türkiye Rüyası", İstanbul,1969,s.117.)

Bu karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlede paralel kullanılan iki temel cümleye (**1.derhal inanır, 2.size reyini verir**), paralel olarak iki yardımcı cümle

(**1. dinden bahsettiniz , 2. bol keseden vaadlerde bulundunuz**) bağlanmıştır.

Örnek cümleli şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bu karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde temel ve yardımcı cümlelerin paralel kullanılmasına bakmayarak, yardımcı cümleler (*1.dinden bahsettiniz , 2. bol keseden vaadlerde bulundunuz*) temel cümlelerdeki (*1. derhal inanır, 2.size reyini verir*) hareketin icra zamanını bildirir ve temel cümleli **ne vakit ? , ne zaman ?** sorularına cevap olur. Basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler zarf- fiil öbekleriyle (*1. dinden bahsettikte, 2. bol keseden vaadlerde bulundukta*) basit cümleli birleşik zaman zarflığı olacaktır.

Karşılaştırım:

S	Temel ve yardımcı cümleleri paralel kullanılan karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
N		
1.	<i>Dinden bahsettiniz mi, bol keseden vaadlerde bulundunuz mu, derhal inanır ve size reyini verir (Mehmet Kaplan," Büyük Türkiye Rüyası", İstanbul,1969,s.117.)</i>	<i>Dinden bahsettikte, bol keseden vaadlarda bulundukta derhal inanır ve size reyini verir.</i>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ç.Yardımcı cümle temel cümlede belirgin ögeyi açıklıyor.

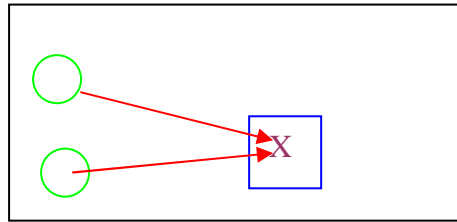
Yardımcı cümle temel cümleye – sa/-se şart edatı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Örn.:

1.Eğitimimiz ne zaman ki gerçek millî kimliğine kavuşursa, Türkçemizin ve edebiyatımızın öğretimi ne zaman ki millî bir mesele olarak görülürse, işte o zaman hem eğitimimizin, hem de Türkçe ve edebiyat öğretimimizin sorunları çözüme kavuşacaktır (“Türk Dili” Dergisi, Eylül 2004,Sayı:633, s.243.).

2.Nerede inek karıştır toz varsa ve nerede karga kuzgun oynarsa, orada arayalım (Orhan Şaik Gökyay,”Dede Korkut Hikayeleri”,İkinci Baskı, Ankara,1986, s.152.).

Birinci örnek yardımcı cümleleri temel cümleye paralel bağlanan karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Yardımcı cümleler (1.Eğitimimiz ne zaman ki gerçek millî kimliğine kavuşursa, 2. Türkçemizin ve edebiyatımızın öğretimi ne zaman ki millî bir mesele olarak görülürse) temel cümleye (işte o zaman hem eğitimimizin, hem de Türkçe ve edebiyat öğretimimizin sorunları çözüme kavuşacaktır) –sa//–se şart edatı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır. Yardımcı cümlede **ne zaman ki?** bağlaç grubu, temel cümlede **o zaman ?** zaman zarfı kullanılır. Yardımcı cümle temel cümledeki hareketin zamanını bildiren **o zaman ?** kelimesiyle kullanılan belirgin zaman zarflığını açıklıyor.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

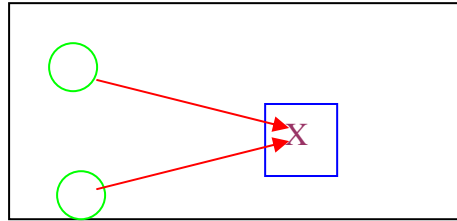
Bu karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler zarf-fiil öbekleriyle (...1. *Eğitimimiz gerçek millî kimliğine kavuşmakta*, 2. *Türkçemizin ve edebiyatımızın öğretimi millî bir mesele olarak görüldükte*) basit cümlelerin birleşik zaman zarfı olacaktır.

Karşılaştıralım:

S N	Yardımcı cümleleri temel cümleye paralel bağlanan ve temel cümledeki belirgin ögeyi açıklayan karışık türlü zaman yardımcı cümleli bağımlı birleşik Cümle	Basit cümle
1.	<i>Eğitimimiz ne zaman ki gerçek millî kimliğine kavuşursa, Türkçemizin ve edebiyatımızın öğretimi ne zaman ki millî bir mesele olarak görülürse, işte o zaman hem eğitimimizin, hem de Türkçe ve edebiyat öğretimimizin sorunları çözüme kavuşacaktır ("Türk Dili" Dergisi, Eylül 2004,Sayı:633, s.243.).</i>	<i>İşte eğitimimiz gerçek millî kimliğine kavuşmakta, Türkçemizin ve edebiyatımızın öğretimi millî bir mesele olarak görüldükte hem eğitimimizin, hem de Türkçe ve edebiyat öğretimimizin sorunları çözüme kavuşacaktır.</i>

İkinci örnek yardımcı cümleleri temel cümleye paralel bağlanan ve temel cümledeki belirgin ögeyi açıklayan karışık türlü yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Yardımcı cümleler (*1.Nerede inek karışır toz varsa , 2. nerede karga kuzgun oynarsa*) temel cümleye (**orada arayalım**) –sa şart edatı ve bağımlılık tonlamasıyla bağlanır.Yardımcı cümlelerde **nerede ?** bağlaç kelimesi ,temel cümlede **orada** işaret zamiri kullanılır. Yardımcı cümleler temel cümledeki hareketin icra olunduğu yeri bildirir ve **nerede ?** sorusuna cevap olup, temel cümledeki belirgin öge olan **orada** yer zarflığını açıklıyor.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Bu karışık türlü yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleyi basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler birleşik cümle ögesi gibi (*1. inek karışır toz olan yerde, 2. karga kuzgun oynayan yerde*) basit cümlelerin birleşik yer zarflığı olacaktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Karşılaştıralım:

S N	Yardımcı cümleleri temel cümleye paralel bağlanan ve temel cümledeki belirgin öğeyi açıklayan karışık türlü yer yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	<i>Nerede inek karışır toz varsa ve nerede karga kuzgun oynarsa, orada arayalım</i> (Orhan Şaik Gökyay,"Dede Korkut Hikayeleri",İkinci Baskı, Ankara,1986, s.152.).	<i>İnek karışır toz olan yerde, karga kuzgun oynayan yerde arayalım.</i>

Ç. Yardımcı cümle temel cümlelerin ortasında kullanılır. Örn.:

1.Ol yiğit kim *baş kesiptir, kan döküptür*, Baybura Beyin sağında oturur ("Kitabı-ı Dede Korkut").

2.Bir toplum ki *sınıflara bölünür ve kişinin sorumluluğu toplumun tümüne değil*, sınıfına karşıdır(Aydın Kezer," Türk ve Batı Kültürü Üzerine Denemeler", Ankara, 1990, s.53.).

3.Bir adam ki *memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır der ve bunun için örnek seçer, onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunur*, bu, adam değildir (Hakan Tartan, "Atatürk'ün İzmir'i", Tülov Yay., Ankara,I.Basım, 2001,s.46.).

Yukarıdaki karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelere dikkat yetirdikte belli oluyor ki, bu örneklerde temel cümleler iki yere bölünür. Temel cümlelerin ön bölümünde belirlenen isim ön plana çekilir, isimden sonra *ki* açıklayıcı bağlacı, sonra hemen ismi başkalarından farklı kılan yardımcı cümle kullanılır, daha sonra ise temel cümlelerin esas bölümü gelir.

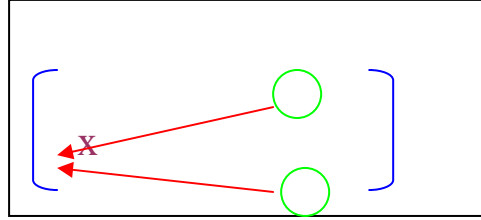
Birinci ve ikinci örnekler iki yardımcı cümle (*1.baş kesiptir, 2. kan döküptür; 1.sınıflara bölünür, 2.kişinin sorumluluğu toplumun tümüne değil*) ve iki yere parçalanmış bir temel cümleden (*1.Ol yiğit kim...Baybura Beyin sağında oturur; 2.Bir toplum ki...sınıfına karşıdır*) meydana gelmiştir.

Yardımcı cümlelerin temel cümlelerin ortasında kullanılmasına bakmayarak, yardımcı cümleler temel cümlelerin ön bölümünde isimle ifade olunan *ol* (ol yiğit), *bir* (bir toplum) belirtenlerini açıklıyor.

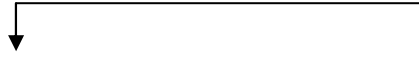
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

1. Ol yiğit kim **baş kesiptir,**
kan döküptür, Baybura Beyin sağında oturur.

2. Bir toplum ki **sınıflara bölünür ve kişinin sorumluluğu toplumun tümüne değil,** sınıfına karşıdır.

Bu karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleriyle (**1. baş kesmeyen, 2. kan dökmeyen; 1.sınıflara bölünen, 2.kişinin sorumluluğunu toplumun tümüne ait etmeyen**) basit cümlelerin birleşik belirtenini oluyor.

Karşılaştırılm:

S N	İki yardımcı cümle temel cümlelerin ortasında yerleşen karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Ol yiğit kim baş kesiptir, kan döküptür, Baybura Beyin sağında oturur ("Kitabi-ı Dede Korkut").	Baş kesmeyen, kan dökmeyen yiğit Baybura Beyin sağında oturur.
2.	Bir toplum ki sınıflara bölünür ve kişinin sorumluluğu toplumun tümüne değil, sınıfına karşıdır (Aydın Kezer, "Türk ve Batı Kültürü Üzerine Denemeler", Ankara, 1990, s.53.).	Sınıflara bölünen ve kişinin sorumluluğunu toplumun tümüne ait etmeyen sınıfına karşıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

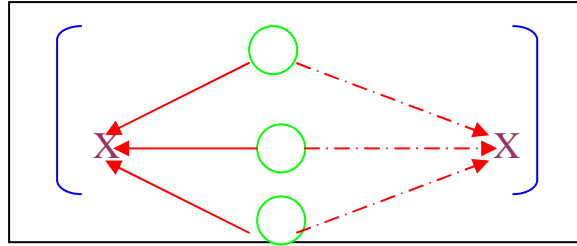
Konuşma diline ait **Üçüncü örnek** üç yardımcı cümlesi temel cümlenin ortasında kullanılan karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir.

Bir adam ki *memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır der ve bunun için örnek seçer, onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunur*, bu adam değildir (Hakan Tartan, “Atatürk’ün İzmir’i”, Tülov Yay., Ankara,I.Basım, 2001,s.46.).

Bu türde yardımcı cümleler (1.*memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır der* ,

2. *bunun için örnek seçer* ,3. *onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunur*) ikiye bölünmüş temel cümlelerin (1.**Bir** adam..... 2.**bu** adam) **hangi ?** sualine cevap olan hem **bir** belirtisiz ve hem de **bu** işaret zamirleriyle ifade olunan belirtenlerini açıklıyor.

Örnek cümleli şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

Bir adam ki *memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak*

lazımdır der ve bunun için örnek seçer, bu adam değildir.

onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunur,

Bu karışık türlü üç yardımcı cümle temel cümlenin ortasında kullanılan belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleli basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleriyle (1.*memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır degen* , 2. *bunun için örnek seçen* , 3. *onun gibi olmayınca memleketin*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

kurtulmayacağı kanaatinde bulunan) basit cümlelerin birleşik belirtenini olacaktır.

Karşılaştırılmalı:

S N	Üç yardımcı cümle temel cümlelerin ortasında yerleşen karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Bir adam ki <i>memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır der ve bunun için örnek seçer, onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunur</i> , bu adam değildir (Hakan Tartan, "Atatürk'ün İzmir'i", Tülov Yay., Ankara, I. Basım, 2001, s.46.).	<i>Memleketi kurtarmak için evvela büyük olmak lazımdır degen ve bunun için örnek seçen, onun gibi olmayınca memleketin kurtulmayacağı kanaatinde bulunan</i> adam değildir

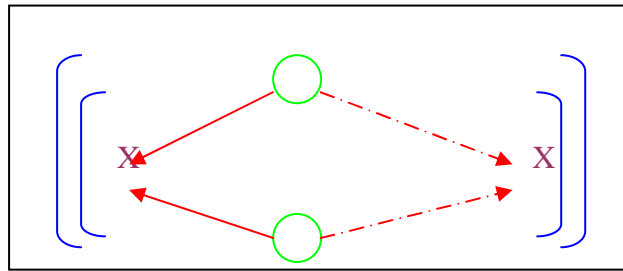
Bu türe ait öyle üslubu belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelere rastlanıyor ki, o yapı iki yardımcı cümle ve iki temel cümleden oluşuyor. Yardımcı cümleler hem temel cümlelerin ön bölümünde belirlenen belirtenini, hem de sonra kullanılan esas bölümündeki belirtenini açıklıyor. Örn.:

Bir millet ki *kendi kültüründen habersizdir*, bir millet ki *en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapar*, o millet nasıl olur da güçlü bir kişiliğe sahip olabilir ve bu kişiliği sonsuza dek koruyabilir? (Ali Muzaffer Ersöz, "Milli Strateji", Ankara, 1987, s.13.).

Göründüğü gibi bu örnek iki yardımcı cümle (1. *kendi kültüründen habersizdir*, 2. *en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapar*) ve iki temel cümleden (1. *Bir millet... o miller nasıl olur da güçlü bir kişiliğe sahip olabilir*, 2. *bir millet... bu kişiliği sonsuza dek koruyabilir?*) meydana gelmiştir.

Bu yapıdaki karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümlelerde yardımcı cümleler hem temel cümlelerin ön bölümündeki belirtilen belirtenleri (**Bir** millet), hem de sonra kullanılan esas bölümdeki belirtenini **O** (O millet) açıklıyor.

Örnek cümleleri şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

<p>Bir millet ki <i>kendi kültüründen habersizdir</i>,</p> <p>bir millet ki <i>en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapar</i></p>	<p>o millet nasıl olur da güçlü bir kişiliğe sahip olabilir ve bu kişiliği sonsuza dek koruyabilir?</p>

Paralel temel cümlelere paralel bağlanan karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri de basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümleler sıfat- fiil öbekleriyle

(*1.kendi kültüründen habersiz olan, 2. en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapan*) basit cümlelerin birleşik belirtenini olacaktır.

Karşılaştıralım:

S N	Paralel temel cümlelere paralel bağlanan karışık türlü belirten yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümle	Basit cümle
1.	Bir millet ki <i>kendi kültüründen habersizdir</i> , bir millet ki <i>en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapar</i> , o millet nasıl olur da güçlü bir kişiliğe sahip olabilir ve bu kişiliği sonsuza dek koruyabilir? (Ali Muzaffer Ersöz, "Milli Strateji", Ankara, 1987, s.13.).	<i>Kendi kültüründen habersiz olan, en büyük savurganlığı kendi kültürüne yapan</i> millet nasıl olur da güçlü bir kişiliğe sahip olabilir ve bu kişiliği sonsuza dek koruyabilir?

II. YARDIMCI CÜMLESİ TEMEL CÜMLEYE ARDIŞIK BİRLEŞEN KARIŞIK TÜRLÜ BAĞIMLI BİRLEŞİK CÜMLELER

Dilimizde geniş kullanılan cümle türlerinden biri de Yardımcı Cümlesi Temel Cümleye Ardışık Birleşen Karışık Türü Bağımlı Birleşik Cümlelerdir. Bu tür cümlelerde Temel cümle ile Yardımcı cümle sınırlarının belirlenmesi çok önemlidir. Çünkü bu tür cümleler özel yapıya sahiptir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

1. Yardımcı cümle bağımsız birleşik cümlelerden oluşuyor. Örn.:

1. Ben isterim ki

Bulutlar ağlasın,

Ama çocuklar ağlamasın,

Hiç biri öksüzlük, yetimlik nedir duymasın.

Ben isterim ki

Kapansın bütün kapılar karanlığa,

Ama gözler kapanmasın,

Sözler kapanmasın.

Ben isterim ki

Yangınlar sönsün,

Ama umutlar sönmessin.

Erişsin her meyve kendi dalında

Yüreklere acı bir söz değmesin.

Ben isterim ki

Eğilsin dallar bereketten,

Ama insanoğlu başını eğmesin,

Utançtan ya da güçsüzlükten.

Ben isterim ki

Her şey,

Her şey,

Her şey eğilsin insanın önünde,

Ama insan, insana tutsak olmasın.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

(Metin Gül, Muhsin Köktürk,"İlköğretim 6.sınıf Türkçe", (Resul Rza,"Ben isterim ki" (Türkiye Türkçesine aktaran:Ataol Behramoğlu),Yıldırım Yay.,Ankara, 2004, s.39.).

2. Açık ki, bir haber almıştır, **fakat** bunu önce bizzat bir konuşma eylemi ile başkasından çekip almıştır (Prof.Dr.Walter Porzig, "Dil Denen Mucize", (Çeviren:Prof.Dr.Vural Ülkü), TDK Yay.,1995, s.40.).

3.Ancak şu açıktır ki, gençlik sorunu üzerinde gerektiği gibi durulmamış **ve** bu sorunun çözümüne sistemli şekilde gidilmiş değildir (Ali Muzaffer Ersöz,"Milli Strateji" , Ankara,1981, s.79.).

4.Öyle istiyorum ki, Türk dili bilim yöntemleriyle kurallarını ortaya koysun **ve** her dalda yazı yazarlar bütün terimleriyle çoğunluğun anlayabileceği güzel, ahenkli dilimizi kullansınlar (Prof.Dr.Zeynep Korkmaz,"Atatürk ve Türk Dili Belgeler",TDK Yay.,Ankara,1992,s. 191.).

5.Öyle bir çare bulmak gerekir ki, **hem** siz elinizi sürmemiş olun, **hem** sizin eliniz her şeyin içinde olsun (Yılmaz Karakoyunlu,"Sokullu",Kültür Bakanlığı Yay.,Ankara,1993, s.37.).

6.Öyle kültür olayları da vardır ki, İslâm bunları **ne** emretmiş, **ne de** yasaklamıştır (Nevzat Köseoğlu," Milli Kültür ve Kimlik", İstanbul, 1992, s.23.).

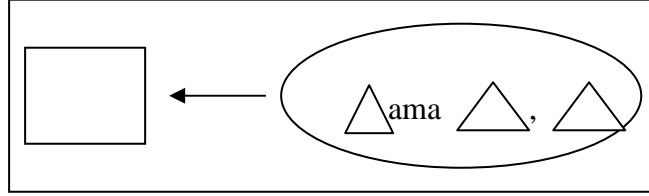
Bu örneklere dikkat yetirdikte aydın oluyor ki, ardışık birleşen böyle karışık türlü bağımlı birleşik cümleler bir temel ve bağımsız birleşik cümleden meydana gelen bir yardımcı cümleden oluşmuştur.

Birinci örnek ardışık birleşen karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Bu türde temel cümle önce (**Ben isterim**), karşıtlık- zıtlık bildiren **ama** bağlacı ve cümlenin umumi tonlamasına bağımlı kurulmuş bağlacı bağımsız birleşik cümleden oluşan yardımcı cümleler sonra (.1..*Bulutlar ağlasın, Ama çocuklar ağlamasın, Hiç biri öksüzlük, yetimlik nedir duymasın,.. 2. Kapansın bütün kapılar karanlığa, Ama gözler kapanmasın, Sözler kapanmasın... 3.Yangınlar sönsün, Ama umutlar sönmesin. Erişsin her meyve kendi dalında Yüreklere acı bir söz değmesin... 4.Eğilsin dallar bereketten, Ama insanoğlu başını eğmesin, Utançtan ya da güçsüzlükten... 5.Her şey, Her şey, Her şey eğilsin insanın önünde, Ama insan, insana tutsak olmasın.*) kullanılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Örnek cümleyi şema ile aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Yardımcı cümlesi bağımsız birleşik cümlelerden meydana gelen, ardışık birleşen karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleleri basit cümleye çevirirsek, yardımcı cümle olan taraflar isim- fiil öbekleri ile (1. *Bulutların ağlamasını, Çocukların ağlamamasını, Hiç birinin öksüzlük, yetimlik nedir duymamasını*; 2. *Bütün kapıların karanlığa kapanmasını, Gözlerin kapanmamasını, Sözlerin kapanmamasını*; 3. *Yangınların sönmesini, Umutların sönmemesini, Her meyvenin kendi dalında erişmesini, Yüreklere acı bir sözün değmemesini*; 4. *Dalların bereketten eğilmesini, İnsanoğlunun utançtan ya da güçsüzlükten başını eğmemesini*; 5. *Her şey, her şey, her şeyin insanın önünde eğilmesini, İnsanın insana tutsak olmamasını*) basit cümlenin birleşik belirtili nesnesi olacaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Karşılaştıralım:

S	N	Yardımcı cümlesi bağımsız birleşik cümlelerden meydana gelen, ardışık birleşen karışık türlü nesne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümleler	Basit cümle
1		Ben isterim ki Bulutlar ağlasın, Ama çocuklar ağlamasın, Hiç biri öksüzlük, yetimlik nedir duymasın.	<i>1.Bulutların ağlamasını, Çocukların ağlamamasını, Hiç birinin öksüzlük, yetimlik nedir duymamasını</i> isterim .
2		Ben isterim ki Kapansın bütün kapılar karanlığa, Ama gözler kapanmasın, Sözler kapanmasın.	<i>2.Bütün kapıların karanlığa kapanmasını, Gözlerin kapanmamasını, Sözlerin kapanmamasını</i> isterim.
3		Ben isterim ki Yangınlar sönsün, Ama umutlar sönmessin. Erişsin her meyve kendi dalında Yüreklere acı bir söz değmesin.	<i>3.Yangınların sönmelerini, Umutların sönmemesini, Her meyvenin kendi dalında erişmesini, Yüreklere acı bir sözün değmemesini</i> isterim.
4		Ben isterim ki Eğilsin dallar bereketten, Ama insanoğlu başını eğmesin, Utançtan ya da güçsüzlükten.	<i>4.Dalların bereketten eğilmesini, İnsanoğlunun utançtan ya da güçsüzlükten başını eğmemesini</i> isterim.
5.		Ben isterim ki Her şey, Her şey, Her şey eğilsin insanın önünde, Ama insan, insana tutsak olmasın.	<i>5.Her şey, Her şey, Her şeyin insanın önünde eğilmesini, İnsanın insana tutsak olmasını</i> isterim.

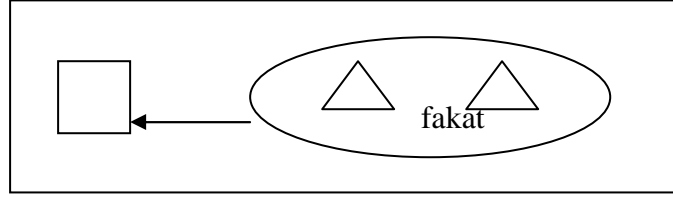
İkinci örnek ardışık birleşen karışık türlü özne yardımcı cümleli bağımlı birleşik cümledir. Bu türde temel cümle önce (**Açıktır**), karşıtlık - zıtlık bildiren **fakat** bağlacı ve cümlelinin umumi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

tonlamasına bağımlı kurulmuş bağlaçlı bağımsız birleşik cümleden oluşan yardımcı cümleler (..1. *bir haber almıştır*, 2. *bunu önce bizzat bir konuşma eylemi ile başkasından çekip almıştır*) sonra kullanılmıştır.

Örnek cümleyi şema ile aşağıdaki gibi göstermek olar:

2. Yardımcı cümle bağımlı birleşik cümlelerden oluşuyor.

III. Yardımcı cümlesi temel cümleye **bazen paralel ve bazen de ardışık** birleşen karışık türlü bağımlı birleşik cümleler. *

* Bu maddeler başka makalede incelenecektir.

NOT: Şemalarda dörtgen () birleşik cümleyi, kare ()

temel cümleyi, daire () yardımcı cümleyi, dörtgen içerisinde kare

ve daire () bağımlı birleşik cümleyi, (X)

temel cümledeki belirgin ögeyi, ok () işareti ise bağımlılığın yönünü bildirmek için kullanılır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

KAYNAKÇA

- ABDULLAYEV, E. Z. Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümlelerin Evrimi Üzerine, “*Bilimsel Bildiriler*”, 1972, TDK Yay., Ankara, 1985.
- ABDULLAYAV, E. Z., Seyidov, Y. A., Hesenov, A. “Müasir Azerbaycan Dili”, Sintaksis, IV.c. Bakı, “Maarif” Neş., 1972, s.335.
- ABDULLAYEV, E.Z. “Müasir Azerbaycan Dilinde Tabeli Mürekkep Cümleler, (Yeniden işlenilmiş ve tamamlanmış ikinci neşri)”, “Maarif” neşriyatı, Bakı, 1974.
- ABDURAHMANOV, G.A., Osnovı sintaksisa slojnovo predlojeniya sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazıka, Taşkent, 1960.
- ASGAROVA, M.A., Hozirgi zamon uzbek tilida kuşma gaplar, Uz. SSR FA neşriyeti, Toşkent, 1960.
- BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara, 1990.
- BURDURLU, İbrahim Zeki, “Dede Korkut Hikâyelerinin Cümle Yapısı”, Türk Dili, C.16, Sayı: 183, Aralık 1966.
- CELİLOV, F.A., Mürekkep Cümle Sentaksisi, “Maarif” Neşriyatı, Bakü, 1983.
- CEMİLOĞLU, İsmet, “Dede Korkut’tan Bazı Cümlelerin Sentaks Kavramından Türkiye Türkçesiyle Mukayesesi”, Türk Dili, Sayı: 556, Nisan 1998.
- GÖĞÜŞ, Beşir, Türkçe’de Cümlesimlerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri, TDAYB, 1968, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- HAZİRGİ Zaman Türkmen Dilinin Sintaksisi Boyunca Gısgaça Kospekt, Aşgabat, 1954.
- KARAHAN, Leyla, Türkçe’de Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri), Ankara, 1991.
- KARAHAN, Leyla, “Türkçe’de Birleşik Cümle Problemi”, Türk Dili, Ocak 1994, Sayı: 505.
- KARAHAN, Leyla, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, “Türk Dili”, Temmuz 2000, Sayı: 583.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- KARAÖRS, M. Metin, “Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri”, Kayseri, 1993.
- KARAÖRS, M. Metin, “Türk Lehçelerinde Karşılaştırılmalı Şekil ve Cümle Bilgisi” (Cümle Tahlilleri), Akçağ, 1.Baskı, Ankara,2005.
- KAŞGARLI, M. Sultan, Modern Uygur Türkçesi Grameri, İstanbul, 1992.
- KONONOV, A.N. “Türkçe’de Birleşik Cümle Problemi”, *Bilimsel Bildiriler*, TDK Yay., Ankara, 1960.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, “Türkiye Türkçesi’nin ki Bağlama ve Şüphe Edatları Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı”, Necati Lugat Armağanı, Ankara, 1968.
- MANSUROĞLU, Mecdut, Türkçe’de Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcılar, TDAY Belleten, Ankara, 1955.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Karmaşık Cümle Sintaksisi Hakkında”, *Uluslar arası Türk Dili Kongresi (29 Eylül-01 Ekim 1992)*, Ankara, 1996, s. 487-499.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Bağımlı Birleşik Cümleler Üzerine”, *Türk Dili*, Mart 1999, Sayı: 567, s. 222-229.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin. Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi, Aşiyen Yayınları, Adapazarı, 2001, s. 111+359.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Üzerine”, Sakarya Üniversitesi Rektörlük Basımevi, Sakarya, 2005.
- SAVRAN, Hülya, “Birleşik Cümle Üzerine”, *Türk Dili*, Nisan 1999, Sayı: 568,
- TULUM, A. Mertol, Ki’li Birleşik Cümle, Yayınlanmamış doçentlik tezi, İstanbul, 1991.
- USTÜNOVA, Kerime, “Dede Korkut Destanları ve Cümlelerden Büyük Birlikler”, İstanbul, 1998.
- VELİYEV, K.N., “Kitab-ı Dede Gorgud’un Dilinde Tabeli Mürekkep Cümle Sistemi”, Azarbaycan Dilinde Tabeli Mürekkep Cümle Meseleleri”, ADÜ’nün neşri, Bakü 1983.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*